



ВЛАСОВ

Володимир Іванович,

д.е.н., д.с.-г.н., головний науковий співробітник,
ННЦ „Інститут аграрної економіки” НААН
(м. Київ)

ГЛОБАЛІСТИКА У ПОГЛЯДАХ ПРОФЕСОРА В.М. ЛУКАШЕВИЧА

У статті окреслено погляди В.М. Лукашевича на глобалістику, як навчальну дисципліну, в межах якої глобалізм – це планетарна реальність, а глобалізація – об’єктивний соціальний процес.

В статье изложены взгляды В.М. Лукашевича на глобалистику как учебную дисциплину, в пределах которой глобализм – это планетарная реальность, а глобализация – объективный социальный процесс.

In article V.M.Lukashevich's sights at global studies as a subject matter in which globalizm is a planetary reality, and globalization – objective social process are stated.

Починаючи викладання своїх поглядів на глобалістику, В.М. Лукашевич зазначив, що як самостійна навчальна дисципліна вона поки що не сформувалася, створення нової навчальної дисципліни – справа складна і трудомістка і що базова наука ще не сформувала однозначного тлумачення своєї методології й предмету. Спираючись на дослідження О.Г. Білоруса [1–3], М.О. Чешкова [4–5], О.М. Чумакова [6–7], Є.Г. Кочетова [8] та інших дослідників, на нашу думку, це не зовсім так.

Тим не менше, автор виклав свої погляди на глобалістику саме як навчальну дисципліну, обов’язкову для вивчення студентами різних спеціальностей – від політології до екології [9, с. 8–9].

Більше того, автор наприкінці посібника дає тестові завдання з чітким формулюванням для студентів поняття глобалізму, методологічних основ глобалістики, предмету і методології цього курсу, його наукові тенденції тощо

[9, с. 483–537]. Тобто, викладає курс як достатньо повно сформовану навчальну дисципліну. При цьому автор чітко формулює своє розуміння таких понять як глобалізм, глобалізація і глобалістика.

Перший для нього – це загальнопланетарна реальність, єдиний економічний і соціокультурний простір, який має об'єктивний і суб'єктивний зміст, коли об'єктивною стороною глобалізму є єдиний світовий простір, що створюється ринковою цивілізацією обміну, а суб'єктивною стороною є послідовне відхилення всіх місцевих інтересів, норм і традицій, формування світу економічного і політичного монополізму з міжнародним центром влади.

Зауважимо, що це збігається з оцінкою глобалізму лідером Української школи глобалістики академіком НАН України О.Г. Білорусом.

Глобалізація – це об'єктивний соціальний процес, який:

1. Якісно новий етап закономірного об'єктивного розвитку світового простору ринкової цивілізації обміну;

2. Пов'язаний з кризою світового капіталізму, переходом від економічної, індустріальної спільноти до постіндустріальної інформаційної громади (Хіба можливо називати кризою перехід спільноти на більш високий ступінь розвитку? – В.В.);

3. Посилює роль загального у взаємозв'язках часткового та одиничного, тобто, вплив глобальних проблем на всі рівні та всі сфери життя людства;

4. Проявляється у більш тісній взаємозалежності національних відтворювальних комплексів, зумовленої зростанням масштабів і прискоренням переміщення факторів виробництва, товарів і послуг, грошового капіталу;

5. Відображає у своїй об'єктивній основі загальнолюдські, регіональні, державні, колективні інтереси, інтереси особистості, а у суб'єктивно організованім і реалізуючім процесі – інтереси світової олігархії;

6. Передбачає корінні зміни існуючої системи регулювання міжнародних відносин, формування глобального управління світосистемними відносинами.

У свою чергу, глобалістика – це наука про глобалізм і глобалізацію, про їх зміст, тенденції розвитку та їх наслідки, про прогнозування майбутнього

людства, окремих регіонів і країн [9, с. 14–17].

При цьому автор сформулював свої підходи щодо визначення глобалізації:

1. Культурологічний, що розглядає глобалізацію у широкому цивілізаційному контексті, коли глобалізація сприймається як двоєдиний процес перетворення всезагального у особливе, особливого у всезагальне, а сама вона є заключним етапом всезагальної глобальної трансформації.

2. Економічний, який визначає глобалізацію як бурхливий розвиток світових ринків, інтернаціоналізацію господарювання при зламі економічних національних кордонів, формування всесвітньої економіки, приведення національних норм і механізмів *відповідно до норм провідних країн* (виділено нами). **3. Екологічний** – нерівномірність використання людиною природних ресурсів, екологічні конфлікти, екологічна справедливість, об'єднання зусиль країн для забезпечення виживання на планеті.

4. Відображення конфлікту між модерном і постмодерном, між Заходом і Сходом.

5. Комплексний, коли глобалізація являє собою комплексне геополітичне, гео економічне, геокультурне явище, яке потужно впливає на всі сторони життєдіяльності спільностей, що залучаються у цей процес [9, с. 17–18].

Водночас, розкриваючи об'єктивні та суб'єктивні сторони глобалізації, автор зазначає, що це відображає історичний процес формування єдиного міжцивілізаційного, міжнаціонального простору в усіх сферах життя людей на основі міжнародного поділу праці і діалогу цивілізацій, а друга сторона відображає ідеологію ринку, зміст і правил, що диктують Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, розвинуті країни, олігархічні правила. При цьому автор зазначає, що головними ідеями суб'єктивного глобалізму є повне розкриття національних економік, фінансової системи, інформаційної системи всіх країн, які не здатні дати цьому опір; відміна суверенітету країн на їх природні ресурси [9, с. 20–21].

За оцінкою В.М. Лукашевича, **предметом глобалістики як науки** є глобальний світ як цілісність, що динамічно розвивається у трьох вимірах:

як об'єктивної тенденції світового економічного, соціального, культурного і політичного розвитку;

як цілі, що висувуються політичними елітами низки розвинутих держав і світових олігархів;

як методологія аналізу економічного, соціального, культурного і політичного розвитку окремих держав і міждержавних відносин, а також вироблення відповідної стратегії на рівні їх суб'єктів (держав, корпорацій, міжнародних організацій), *а предмет дослідження дисципліни* включає:

систему міжцивілізаційних відносин;

глобальні проблеми, основні напрями і рушійні сили розвитку людства;

сучасні трансформації основних сфер діяльності та існування людства;

безпеку і стратегію розвитку громади.

При цьому В.М. Лукашевич вважає також, що ці проблеми є предметом курсу „Глобалістика” [9, с. 21–24].

Оскільки, на думку автора, економічні інтереси є мотивами процесів глобалізації, то сама *економічна глобалізація веде до усунення національного інтересу як основи міжнародних економічних відносин, перетворюючи світову економіку у простір, де взаємодіють незалежні господарюючі суб'єкти на основі необмеженої конкуренції* [9, с. 37–40].

Оскільки методологія є обов'язковою компонентою будь-якого виду діяльності, ідеальною моделлю її цільової установки, структури, логіки, відбору елементів і послідовності їх виконання, методів і засобів, що використовуються, то автор сформував наочний вигляд структури поняття „Методологія глобалістики”.

На підставі аналізу наукових джерел В.М. Лукашевич виділив напрями періодизації науки про глобальний світ: політолого-культурне і соціально-економічне. В політолого-культурному напрямі автор виділив чотири періоди:

1. *Ідея циклічного глобального розвитку світу, яку сформували філософи давнини як „трагічне коло генезису” – утворення, становлення й занепаду людських спільнот.*

2. *Лінійна концепція глобального розвитку (XVIII-XIX ст.), як неухильне, без зупинок і падінь підняття до височин розуму, справедливості, миру і добра.*

3. *Повсякмісне і загальне розчарування в ідеї прогресу (XX ст.) внаслідок екологічної кризи, політичних революцій, світових війн, небаченої катастрофи в усіх сферах людського існування, диктатура і геноцид, масові репресії, атомні бомбардування й аварії, загроза атомного знищення світу та ін.*

4. *Постмодерністська розкованість (60-ті роки XX ст.) як втрата сенсу і логіки в усьому і пізнання сенсу за допомогою інституції, осяяння, проникливості.*

Соціально-економічний напрям автор замінив на поняття *економоцентричного напрямку* і виділив два періоди:

1. Великі географічні відкриття з колонізацією багатьох незахідних культур.

2. Епоха імперіалізму (кінець XIX – початок XX ст.), як період протистояння капіталістичної та соціалістичної систем господарювання.

Аналізуючи сутність і зміст глобалізації, передумови сучасної глобалізації, В.М. Лукашевич посилається на дослідження О.Г. Білоруса та С.Л. Удовика і водночас викладає позицію НАН України у сфері глобалістики, яка в основу наукового дослідження глобалізації поклала універсальні та пріоритетні проблеми глобалістики:

1. *Глобальну проблему сталого розвитку світу;*

2. *Проблему організації світосистеми та управління глобальним розвитком*

з формулюванням таких постулатів:

- світ і людство є єдиним глобальним організмом;

- глобалізація світу – це об'єктивне історичне явище і процес, на який можна впливати та яким можна керувати об'єднаними солідарними зусиллями людства;

- глобалізація несе в собі нові небачені можливості для розвитку людства і нові небачені загрози його існуванню;

- людство повинно об'єднатися перед явищем глобальних загроз для вирішення глобальних проблем;

- глобальну кризу людства можна подолати, а катастрофі ще можна запобігти;

- глобальні інтереси потрібно ставити вище національних;

- глобальна інтеграція – це закономірність розвитку людства;

- сучасна людина, як найвища соціальна цінність, придбала глобальний характер і стала у центрі процесів глобалізації;

- у майбутньому людство навчиться попереджати виникнення глобальних проблем;

- руйнування духовного початку в людині й спільноті означає самознищення цивілізації на планеті;

- в основу сучасної теорії глобалізації може бути покладена концепція ноосфери академіка В.І. Вернадського [9, с. 108–123].

Характеризуючи сучасний етап розвитку провідних країн світу як капіталістичну, постеконімічну, постіндустріальну, інформаційну спільноту, В.М. Лукашевич окреслив його як:

- *обмеження та зміни товарного виробництва та його відображення – всевладність ринкових відносин;*

- *зростання ефективності живої праці, як джерела нової вартості за рахунок озброєння інформацією, яка стала робочою силою у засобах виробництва, і часткова заміна прибутку, як основної мотивації виробництва, іншими стимулами: прибутком населення, національними інтересами, загальною користю;*

- *зміна соціальної структури спільноти з поділом на страти;*

- *незворотні зміни у характері людської діяльності, її трансформація із трудової у творчу;*

- *зміна засобу, що забезпечує можливість експлуатації людини-людиною;*

- *використання форми гармонізованих знань типу „як існувати” [9, с. 126–131].*

При цьому автор надає оцінку змін світоуявлення глобальних трансформацій через порівняння поглядів на розвиток спільноти від модерну до постмодерну, де, наприклад, право на майбутнє у постмодерні належить добірному колу людей.

Звернемо увагу на те, що, якщо В.М. Лукашевич, характеризуючи сучасну спільноту, зазначив часткову заміну прибутку іншими стимулами, зокрема національними інтересами, то при оцінці еволюції держави, коли раніше механізм регулювання міжнародних відносин *базувався на національному інтересі* (виділено нами – В.В.), ніби виключив національний інтерес як стимул прибутку, базуючись на розвитку ТНК, яким державні кордони та національні інтереси тільки перешкоджають на шляху перетворення держави в робочий орган олігархів [9, с. 142–143].

За оцінкою В.М. Лукашевича, процес глобалізації на межі століть характеризує *нестабільність світової економіки*, яка відображає протиріччя між об'єктивною необхідністю розвитку міжнародного поділу праці і намаганням до одностороннього привласнення його результатів, де зокрема, з одного боку, економіка залишається засобом господарювання та джерелом задоволення потреб громади у товарах і послугах, засобом привласнення доданого продукту, а з іншого, вона стає *домінуючою силою управління спільнотою, підкорюючи собі політику, ідеологію, духовну сферу, а економічна логіка глобалізму* характеризується відходом від модерну і поверненням до початкового рубежу капіталізму. Якщо сучасний глобалізм, за В.М. Лукашевичем, веде до відокремлення фінансового капіталу від економіки виробництва, то як це може бути поверненням до початкового рубежу капіталізму, коли в той час якраз фінанси були основою зростання виробництва. В.М. Лукашевич, *фінансова глобалізація* є процесом формування грошового капіталу і цінних паперів у відриві від виробничої економіки і в протиставленні неї, коли гроші починають виконувати нову, п'яту функцію: засобу обслуговування віртуальної економіки, яка представляє собою відносини між суб'єктами фінансового ринку і за сутністю не є економічними, тому що вони: не відображають процесу обміну товарами і послугами, а є

позаекономічним захопленням створеного чужою працею у виробничій економіці або безцінним даром природи (земля, ліси та ін.); виключаються із фаз виробництва і розподілу суспільного відтворення; здійснюються у фазі споживання, яке перетворюється у паразитичне споживання раніше створеного суспільного багатства [9, с. 151–162].

Оцінюючи перспективу глобальних економічних трансформацій в Україні, автор зазначив, що об'єктивно в Україні є всі умови для успішного реформування економіки і збереження добробуту народу, але потенціал не був реалізований за кількома причинами, зокрема тому, що до керівництва економікою країни, найважливіших її галузей прийшли не професіонали, а політики та олігархи, що забезпечували президентські вибори при підборі кадрів за принципом „любі друзі”, а урядом не була запропонована не тільки стратегія розвитку економіки країни, а навіть конкретний оперативний план дій, відповідний ресурсам, які країна мала [9, с. 163–197] та які б спрямовували країну на шлях сталого соціального розвитку, як то зазначено у рішеннях ООН з цієї проблеми. В.М. Лукашевич запропонував власну концепцію сталого соціального розвитку (рис. 1) [9, с. 201–209].

Значну увагу автор приділив ідеологічній трансформації сучасного світу через оцінку ключової складової процесу глобалізації – культури, яка розвивається за двома напрямками: **гібридизація** цивілізаційних культурних цінностей на основі рівноправного діалогу і взаємного впливу з формуванням культурної однорідності і **сценарій „культурного звалища”** з розповсюдженням продукції культури вестерну низької якості.

При цьому сутність глобальних культурних трансформацій полягає, на думку В.М. Лукашевича, в тому, що **сьогодні культурна агресія поставлена на службу суб'єктивної економічної глобалізації** при економізації всіх сфер людської діяльності, у тому числі духовної, при якій **олігархія претендує не тільки на владу, а й на теократичні функції, а ринок робить „непотрібною” класичну культуру**, формуючи попит на масову культуру, різницю між якими чітко можна бачити на рисунку 2 [9, с. 252–280].



Рис. 1. Концепція сталого соціального розвитку

Головний висновок з цього: **ринкова культура формує образ життя людей, який руйнує біологічну основу людини при падінні суспільної моралі [9, С. 290–291].**

Водночас В.М. Лукашевич дає свою оцінку тенденціям і типології сучасної глобалізації. До основних тенденцій він відніс: зростання масштабів глобалізації, стрімке прискорення її процесів, посилення і поглиблення інтеграції світової економіки та інтернаціоналізації світоустрою, перевагу ринкових сил в економіці, агресію ісламського екстремізму і від глобалізму Просвіти до езотеричного глобалізму, який відображає інтереси вузького кола країн, інтереси світової правлячої еліти.

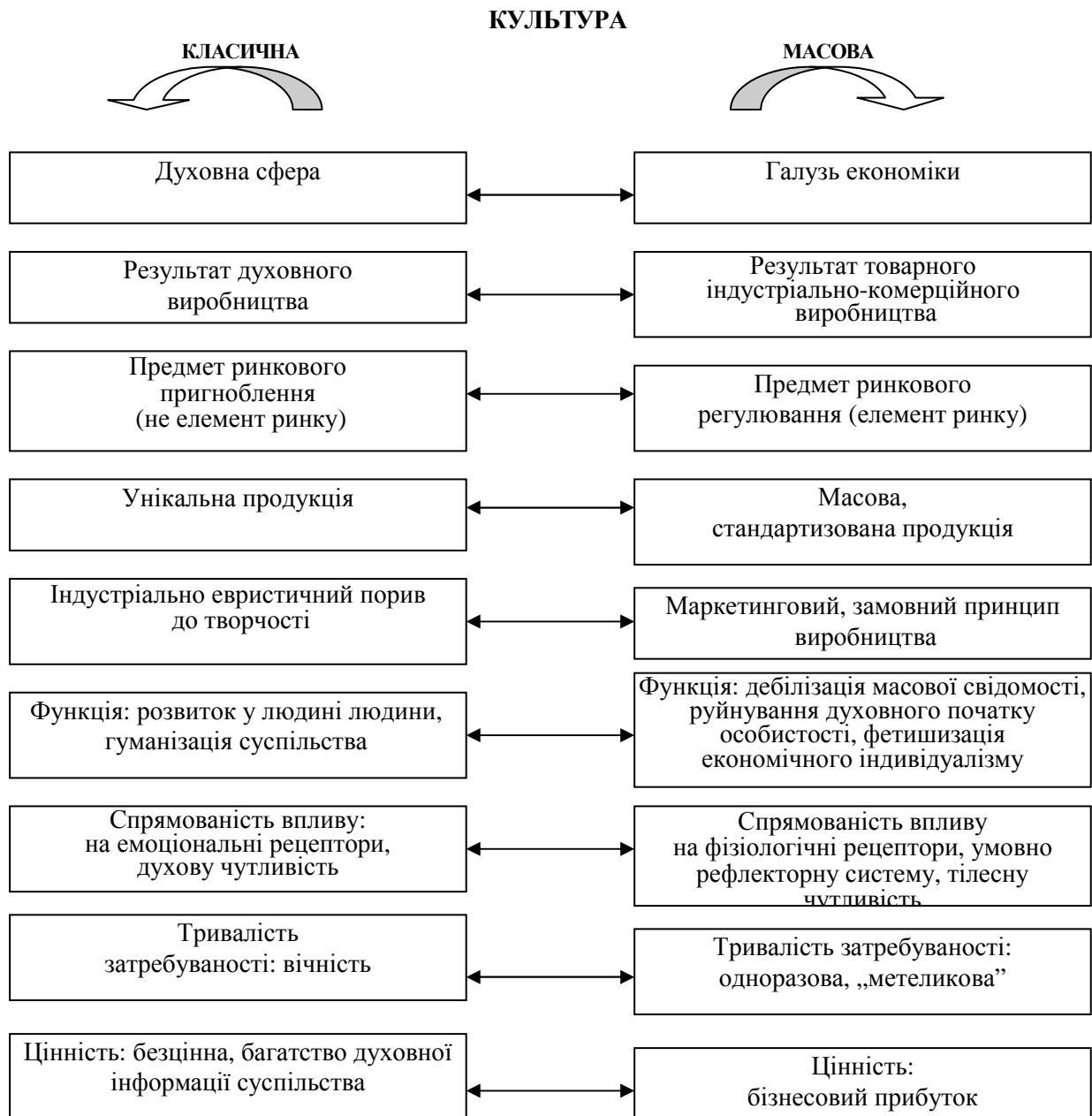


Рис. 2. Відмінність класичної та масової культури

Самі тенденції відображають, на його думку, об'єктивну і суб'єктивну сторони процесу глобалізації, де головними об'єктивними факторами є: 1. Міжнародний поділ праці; 2. Глобальний НТП і впровадження нових технологій; 3. Рівень макроекономічної відкритості; 4. Асиметрія практично всіх сфер життєдіяльності людства.

Водночас до базисних основ суб'єктивного глобалізму як єдиного цілого він відніс економічні, культурологічні, політологічні, методичні основи і основи світоустрою.

При цьому глобалізація у діяльності еліти розвинутих країн сьогодні – це бунт капіталу проти обмежень, які були покладені на нього на етапі модернізації й демократизації, існування протипаги капіталістичної системи у вигляді соціалізму [9, с. 323].

Прогнозуючи майбутнє, В.М. Лукашевич сформулював методологію наукового пошуку напрямів і шляхів розвитку людства у вигляді наукової концептуальної схеми (рис. 3).

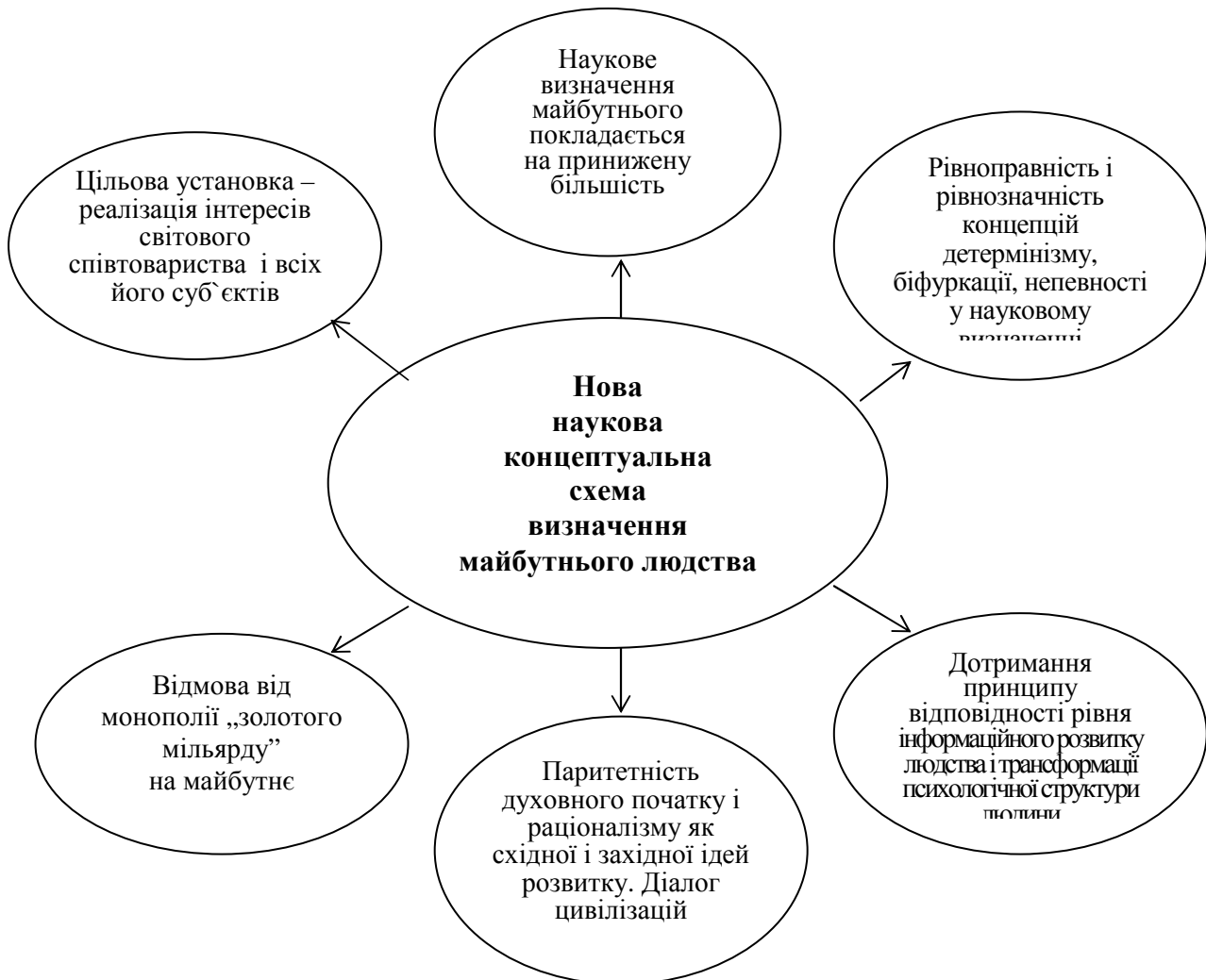


Рис. 3. Методологічна позиція наукового пошуку напрямів і шляхів розвитку людства

Отже, В.М. Лукашевич в навчальному посібнику подав свої погляди на широке коло процесів глобалізації із застосуванням низки нових підходів щодо їх оцінки та інтерпретації.

Список використаної літератури

1. Білорус О. Г. Глобальні трансформації і стратегії розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко [та ін.]. – К. : ІСЕМВ, 1998. – 416 с.
2. Білорус О. Г. Экономическая система глобализма: монографія / Білорус О.Г. – К. : КНЭУ, 2003. – 376 с.
3. Білорус О. Г. Глобальна перспектива і сталий розвиток : (системні маркетинг. дослідж.) / О. Г. Білорус, Ю. М. Мацейко. – К. : МАУП, 2005. – 492 с.
4. Чешков М. А. Глобализация – глобальность – глобалистика / Чешков М. А. – М. : РАН ИМЭМО, 2005. – 98 с.
5. Чешков М. А. Глобалистика как отрасль научного знания. Материалы постоянно действующего междисциплинарного семинара Клуба ученых «Глобальный мир». – М. : Изд. дом «Новый век», 2001. – Вып. 3. – 52 с.
6. Чумаков А. Н. Глобализация. Контуры целостного мира : моногр. / А. Н. Чумаков. – М. : ТК Велби, Из-во Проспект, 2005. – 452 с.
7. Чумаков А. Н. Метафизика глобализации. Культурно-цивилизационный контекст : моногр. / А. Н. Чумаков. – М. : «Канон», РООИ «Реабилитация», 2006. – 516 с.
8. Кочетов Э. Г. Глобалистика : Теория, методика, практика : [учеб. для вузов] / Кочетов Э. Г. – М. : Норма, 2002. – 672 с.
9. Лукашевич В. М. Глобалистика : [учеб. пособие] / Лукашевич В. М. – 3-е изд., перераб. и доп. – Львов : Новий світ, 2006. – 540 с.